

РІВНЕ: МАЛОВІДОМІ ІСТОРИЧНІ ЗАМАЛЬОВКИ

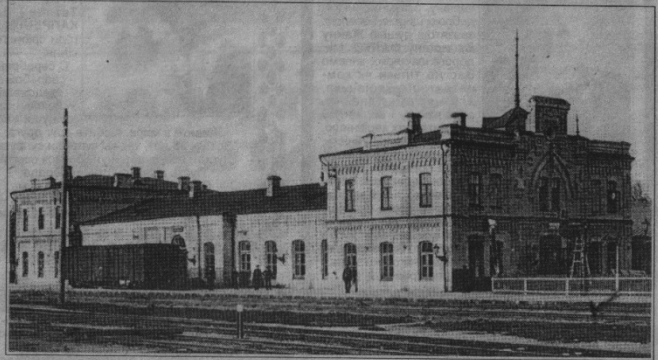
З 1921 по 1937 роки у Берліні виходило унікальне 22-томне видання під загальною назвою: «Архів російської революції». Воно являло собою білоемігрантські збірники — спогади, матеріали і документи, що висвітлювали період революції 1917 року і громадянської війни. Видавцем цих книг був лідер кадетів Йосиф Гессен. Широкому загалу це видання маловідоме, більше ним цікавляться історики. Вміщені у збірники спогади часто суб'єктивні, але тим і цікаві. У нас вони викликають інтерес описом подій, що відбувалися на Україні, в нашому краї зокрема.

Ми зупинимось на двох публікаціях. Вони стосуються міста Рівне, а отже все написане про нього можемо спроектувати і на наш Клеван, який від тодішнього повітового центру знаходився у якійсь 20 верстах, мав зазначну станцію.

Запропоновані читачам уривки зі спогадів, вміщених в «Архиві», належать двом наврой чи знайомим сучасникам. Це дехто на ім'я Н.Плешков, як пише він сам — сліпий, а потім Товариш Прокурора С-о Окружного суду. Після Лютьневської революції влітку 1917 року ідею, чиновника-юриста, направляють на роботу в Рівне. У місті він пробує до літа 1918 року. Потім доля кидала його по різних містах — блон-

дешких скитань, у Криму чудом потрапив на пароллає, який і вивіз Плешкова в еміграцію. Спогади про перебування в Рівному він написав наприкінці 1921 року. Вони мають назву «З минулого провінційного інтелігеннта». Цікаві вони тим, що, по-суті, є унікальною розповіддю очевидця подій у Рівному в 1917-1918 роках. Зазначимо, що 17 березня 1917 року в Києві була сформована Центральна Рада, яка 20 листопада того ж року проголосила створення УНР як автономії. 22 січня 1918 року розпочалася україно-більшовицька війна, проголошена незалежна Українська Народна Республіка. 29 квітня того ж року — це дата держперевороту військової диктатури гетьмана Скоропадського. Відоме повстання Директорії на чолі з С.Петлюрою, повалення гетьманату, відновлення Республіки були ще попереду.

Другий уривок зі спогадів про Рівне належить перу О.Гольденвейзера, як сам він себе називає, «людини розумової праці». Вони мають назву: «Вспом. На польській сторони. Рівненська пішота», Олександр Гольденвейзер — свого часу відомий російський юрист, письменник, видавець, член Центральної Ради, один із лідерів єврейських організацій Києва. Описані ним події стосуються періоду між війнами 1914-1918 ро-

часні події «бурштинової епопеї» на півночі Рівненщини? — ред.).

На дворі стояла мовка, було сіро і похмуро. Дні тягнулися повільно. Усюди п'яні крики, лайка, стрілянина. Місто завмерло. Жителі, остерегаючись солдатського п'яного натопту, не виходили на вулицю. Грабежі, розбій та аніякства стали звичним явищем. Сидіти увечері при світлі каганця в кімнаті, вікна якої виходили на вулицю, було небезпечно. Кожну хвилину «на воєничо» могла залетіти куля якогось небудь п'яного товариша, який бавився страхом «буржуа».

Та ось солдатська маса відхлинула. З фронту пішли безхазяйні коні. Товарищів кидали їм напри-

власне, різниці між ними і другими великої не було — і ті, і другі ночами проводили обшук в будинках, грабували, бивали і газтували в одноконній мірі. Населення було залюпане, пришиблене і обібрране. Суддівська влада була безсилна. Нас нібито визнавали і українці, і більшовики. Та в той же час з нами ніби ніхто не рахувався.

Чи не здається читачеві, що багато що з тих далеких драматичних часів майже столітньої давності у чомусь перекликається із сьогоденням? Один із фігурантів «Архіву» на ім'я Н.М.Могиллянський у своїх спогадах про пережите в Києві в 1918 році написав: — Становище країни з кінця

«Під час війни весь спирт злили, а сам Рівненський винокурний завод згорів. Я спостерігав, як натовп місцевих жителів і солдатів рили для перегонки глину, у якій затримається злитий спирт. Приїздив броньовик, і відкривав по натовпу стрільбу з кулеметів, але до цього вже звикли і мало звертали увагу, продовжуючи свою справу видобутку горілки, заради якої натовп був готовий віддати життя»

них подій того часу. Після не-

Н.ПЛЕШКОВ згадує: «Вся пам'ятає, що творилося влітку 1917 року на заплітаних. Содлатва, як винути фронт (це йшла Перша світова війна, — ред.), ішли додому відити панську земельку». Вони наводняли вокзали, набивалися у вагони, як оселедці в бочку, стояли на площадах, запазили на покриві вагона. Потрапити у вагон звичайним шляхом — через двері, було неможливо, а тому доводилося залізати через вікно. Везти в таких умовах дружини і маленького сина було неможливо, тому в Рівне я хвав один.

Місто знаходилося далеко від фронту, і в ньому, як іде, відбувалося загнівання армії, розпад однієї з найбільших армій у світі. Жаклива це була картина. В день і вночі проходили через Рівне військові частини, направляючись у глибину країни; офіцери по оди-

році, уже будучи в еміграції у Берліні.

і купками пробіралися додому, так як на фронті їм нічого було робити. З важкими відчуттями спостерігав я, як тягнулися, здавалося, нескінченно низько, ніби зграї журавлів, козаки, викликані з фронту генералом Каледіним на Дон (російській частині під командуванням саме цього генерала під час відомого Брусилівського прориву 1916 року, брали в ньому участь в районі Клеван, — ред.). За козаками пройшли якісь кавалерійські частини без офіцерів на чолі, з червоними стрічками в петличках, брудних шинелях, без погон, на виснажених, запущених конях. За ними поєхали отари піхотних солдат, п'яних, озлоблених, буйних і диких, які втратили будь-яку увагу про воєнну дисципліну. Серед кавалеристів вона децю збергалася.

Я жив у домі, від якого виходили на площу, що знаходилася навпроти колишнього винокурного заводу. Під час війни весь спирт злили, а сам завод згорів (інформацію про місце знаходження цього заводу з доступних джерел нам відшукати не вдалося, — ред.). Тепер я спостерігав, як натовп місцевих жителів і солдатів ішли на цю площу і рили для перегонки глини, у якій затримається злитий спирт. Зазвичай, коли збиралася великий натовп, приїздив броньовик, відкривав по натовпу стрільбу з кулеметів, але до цього вже звикли і мало звертали увагу, продовжуючи свою справу видобутку горілки, заради якої натовп був готовий віддати життя (чи не нагадує це су-

на людське життя, в надії знайти корм. Страшенно тяжко було дивитися на цих брудних, худих, голодних тварин. Вони заходили в села, понору зупинялися біля воріт хат. Та хазяї вибігали на вулицю, і відганяли їх палящими, — тоді ні в

кого не було кормів, і коней ніхто не хотів брати і задарма. І вони повільно відходили, сумні, і брели все далі і далі. Ішли вони табунами і по одинокі, хворі і слабкі від голоду і виснаження, не знаходячи собі корму на приміській землі, падаючи і помираючи в полі і на вулицях на очах байдужого натовпу. Трупи їх ні стали розкладасти, зарожених смородом повітря. Ніхто не перймався закопуванням трупів. Було не до цього — усі митинували...

Потім прийшли українці. Місто раз за разом стало переходити з рук у руки — то українці, то білішовики, що намагалися втримати місто. Сьогодні просинається, виходите на вулицю, вам назустріч трапляються гайдамаки, січові стрільці, або просто звичайні розтерзані фігури солдат, які чомусь іменують себе українцями. Завтра ж ви просинається у царстві ревкомів, реввоенрад і т.д. Та,

Та ось у повітрі почали носитися сплочки не ясні, а потім все більше і більше настирливі чутки про наближення німців, що рушили свої війська на допомогу «Україні у її боротьбі з москалями-більшовиками». І як не сумно зізнатися,

чутки ці зустрічалися жителями, у переважній більшості випадків, з почуттям прихованого задоволення (ця фраза російського чиновника свідчить про те, що настрої у ті часи, все ж таки, проукраїнськими, — ред.). Все-таки, проукраїнськими, свавілля і насильства, що готові з радістю прийняти мир і спокій хоча б з рук німецького вахмістра... Німці ішли стрункими, важкими рядами, вповенені у своїй могутності. Спочатку пройшла кавалерія, виблискуючи частотою амуниції і зброї на прекрасних, випещених конях, з вогдованими, самовдовольними офіцерами попереду. За ними — у зразковому порядку артилерія, а далі — важка повітряна піхота й акуратні озби. Вони іржували нас від нас же самих, вчорашні наші вороги, що стали нашими друзими...

З приходом німців припинилася боротьба за життя за майно, але розпочалася мука моральна.

ліпня 1918 року наводило мене на сумні висновки. Апарат влади був остаточно зруйнований в Україні, які в корінні Росії. Новий апарат створювався з елементарних і важких умовах — з елементарних, але життя своє були в сподіванні українців, і влада не мали здібностей бути при владі. Важко було її конструювати: вони вносили лише розкладання і драпівливість, дискредитували саму владу, як таку. Нові представники влади не вміли, часто знову залучені до влади, застосовували за надто старі і ненавсімні прийоми управління. Вкрай погано працювала слідча влада, ненавсімними були суддівські функції, — писав Могиллянський.

Не забуваючи і страждання завжди несуть революції і наступні за ними громадянські війни. «Народу здається, що в революціях він стає вільним. Це самообман. Він стає рабом темних стихій». Хтось дуже влучно зауважив. У розв'язанні немає ні законів, ні покарання. Під час громадянської війни історія заводить до нуля, а географія — до підворотні. Війна — не пригода. Війна — хвороба...

Закінчити ж хочеться розхожою фразою: мабуть, дійсно історія вчить нас тільки тому, що нічого не вчить.

Підготував В.ПАРФЕНЮК. Далі буде. На фото: так виглядали вулиці та будівлі Рівного у 1917 році. Вгорі — залізничний вокзал. На нижніх знімках: центральна вулиця Шосейна; костел св. Антонія, нині — приміщення Рівненської обласної філармонії.

